

ÉRDEKREND NÉLKÜLI ÉRTÉKREND

Marton József – Diósi Dávid – Bodó Márta (szerk.): *Ecce sacerdos magnus. Tanulmányok Márton Áron püspökké szentelésének 75. évfordulójára*

■ Márton Áron élete és életpéldájának tanítása fokozottan előtérbe került az elmúlt időszakban, igaz, a kommunista nyomás enyhülése, majd bukása után születtek olyan monografikus művek, amelyek ma már klasszikusnak számítanak, de a történelmi tényeket, a források sokaságát feldolgozó kötetek az eltelt évtizedben sokszorozódtak meg. A 2014-ben megjelent tanulmánykötet Márton Áron püspökké szentelésének 75. évfordulójára jelent meg. A tizenhárom tanulmány Márton Áron életéből világít meg egy-egy epizódot. A tanulmányok olyan szerzők tollából születtek, akik az elmúlt időszakban tüzetesebben foglalkoztak a püspök életével, a források módszeres feltárásával, kiadásával.

1939. február 12-én Kolozsváron szentelték Márton Áront püspökké. 1964-ben, a püspökszentelés negyedszázados évfordulóján csak a kor hangulatának megfelelően, visszafogottan ünnepeltek, a szobafogságban levő püspök számára lehetetlen volt a nagyobb szabású ünnepelés. Az ötvenéves évfordulóra, 1989-ben a rendszer emberei beavatkoztak, s napokkal a megtervezett ünnepelés előtt a rezsím bevált módszereivel elérték, hogy elmaradjon a megemlékezés. Azok, akik erre mégis vállalkoztak, nagy kockázatot vállaltak, s merészségük el is nyerte büntetését, államsegély-megvonás, illetve a megbízott főesperesi tisztból való felmentés járt az emlékező papoknak. Jelen tanulmánykötet a 2014-es, a szentelés 75. évfordulóján tartott megemlékezésen elhangzott előadásokat tartalmazza, valamint más, korábbi írások, előadások szerkesztett változatát. Ünnepi kötet, tisztelgés a püspök emléke előtt, ugyanakkor kiemelt érdeme a kötetnek, hogy a forrásanyaggal nem bánik szűkmarkúan, a tanulmányokban, azok függelékeként számos olyan anyag lát nyomdafestéket, amelyek eddig ismeretlenek voltak a nagyközönség, de még a püspököt ismerők számára is.

Kiss Gábor tanulmányában nem a sokak által ismert püspökre fókuszál, hanem Már-

ton Áron életének arra a kevésbé ismert időszakára, amikor a papság felé vezető úton való elindulása előtt az I. világháborúban katonai szolgálatot teljesített. Életének erről az időszakáról eddig nagyon kevés forrásanyagot ismerhettünk, az úgynevezett katonai anyakönyvi lap az ő esetében is – mint számos más katona esetében – megsemmisült, de a szerző ismerteti a bécsi Hadilevéltár és a budapesti Hadtörténeti Levéltár gyűjteményeinek fellett dokumentumait. Márton Áron számára a háború, annak emléke mélyen rögzült, hozzá a szenvedés, a szörnyűségek, a sérülések köthetőek. A tanulmány szerző a felelhető dokumentumok alapján rekonstruálja Márton Áron életútját az 1915-ös érettségit követő behívó keltezésétől egészen az utolsó, 1918. októbert 14-én keltezett világháborús szolgálatára vonatkozó adatig.

Virt László két tanulmánnyal gazdagította a kötetet: *Kisebbségben és Krisztus követésében. Vázlatpontok Márton Áron püspök élettörténetéhez és eszméihez*, illetve *Párhuzamos tanúságtételek. Esterházy János és Márton Áron*. Míg az első tanulmányban a szerző olyan vázlatpontokban rajzolja meg Márton Áron életét, amelyek kulcsfontosságúak cselekedeteinek, gondolatainak megértéséhez, addig a második tanulmányban párhuzamot von két kisebbségben élő, karizmatikus személyiség között, akik ugyan nem ismerték egymást, de helyzetük, életútjuk, a vészhelyzet, a vészorszak sok párhuzamot rejt.

Kovács Gergely (*Kolozsvári epizódok Márton Áron papi életéből*) és Kovács Sándor (*Márton Áron, az erdélyi katolicizmus legjelentősebb, a kolozsvári Szent Mihály egyházközség plébánosa*) Márton Áron kolozsvári papi, illetve későbbi plébánosi tevékenységére fókuszál. Márton Áron püspökké szentelése előtt közel hét évvel érkezett Kolozsvárra, ez a korszak meghatározó volt az életében, nem véletlenül választotta ezt a várost püspökké szentelése helyszínéül.

Marton József *Márton Áron emberségének csíkszentdomokosi gyökerei* címmel a papként és püspökként egyaránt nagyon a földön járó emberre irányítja a figyelmet. Abból az alapfogalomból indul ki, hogy Márton Áron életszentsége igazi emberségén alapszik. A püspök személyiségének kibontakozása, életalakulása – még ha ma számos esetben már szinte régés távlatok kódéba bújtatott, néha misztériumfátyollal körbefont egyéniségnek tüntetik is fel – nála is hosszas folyamat volt. Hiteles emberi mivoltát írásai, beszédei, cselekedetei bizonyítják. Emberségének gyökereit a szerző a szülőföldön keresi, hiszen ott ivódott belé a család, a nép, a keresztény értékek iránti feltétlen ragaszkodás.

Bodó Márta arra keresi a választ, milyennek láttatta 1939-ben, a püspökké szentelés évében Márton Áront a korabeli ferences sajtó akkor, amikor a történelem egén fekete felhők gyülekeztek, hiszen ekkor tört ki a második világháború: milyen lehetett a frissen püspökké lett Márton Áron e gondokkal terhelt esztendeje. A ma sokak által idézett, egysesek által szinte már meg is unt, a többség számára mégis példaképnek számító ember mindig keményen, következetesen és fegyelmezetten dolgozott, és mindig önmaga mert lenni.

A püspök és papjai közötti viszony nem mindig felhőtlen, különösen akkor nem, amikor a világpolitikai események kényes helyzeteket idéznek elő, a mindennapok történéseibe erős külső változások törnek be; Márton Áron egész püspöksége mondhatni fokozott készültségben állt, és ezt nem mindig, nem minden papja értette meg. Ferenczi Sándor *Márton Áron és papjai* című tanulmányában ezt a bonyolult kapcsolatrendszerrel vizsgálja a második világháború idején, 1944–1945 között, illetve közvetlenül az 1955 utáni időszakot, azt, amikor a hat évig fogságban, börtönben tartott püspököt szabadon engedték.

„Tántoríthatatlan igazságérzete merőben új ellenzéki kultúrát alakított ki. Az emberi méltóságért, a méltányosságért, a hitéért és nemzetéért küzdő főpap életében fontos és állandó erkölcsi érték volt a testvéri összetart(oz)ás. Tudott sorsközösséget vállalni az elszigeteltség hosszú éveit alatt is. Főpapi kisugárzása áttörte a börtön és a házi őrizet erőszakos csendjét, béklyókat nem tűrő habitusa, gondolatai, szavai, tettei még az elhagyott áskálódókra, sőt fogva tartóira is jótekonyságot hatott. Személyisége tértől és időtől függetlenül önvizsgálatra indít(ott)” – írja Csendes László *Párbeszéd a börtönben. Gheorghe Gheorghiu-Dej második kormányá-*

nak viszonyulása a római katolikus egyházhoz című tanulmányában, amely kiemelkedően értékes része a kötetnek. Gheorghe Gheorghiu-Dej második kormányának viszonyulását vizsgálja a római katolikus egyházhoz, és két, a Securitate által készített lehallgatási jegyzőkönyvet, sztenogramot ismertet, illetve közöl. Ezekben dr. Petru Groza beszélget Márton Áronnal 1954 júliusában, amikor már Gheorghe Gheorghiu-Dej átvette tőle a hatalmat. A bizalmatlankodó állami lehallgatják a fogságban tartott Márton Áront meglátogató Petru Grozával folytatott beszélgetéseket. Petru Groza hatalmi pozíciója ekkorra ugyan gyengült a pártstruktúrán belül, de még mindig számottevő helye volt, és nézetei sokat nyomtak a latban az egyházpolitikai kérdéseket illetően.

Börtönéveiről Márton Áron keveset beszélt. A közelmúltig nemcsak a katolikus historiográfia, de a teljes élettörténet rekonstruálása számára is fehér folt volt az a bizonyos 1955. január 6. – március 24. közötti időszak, amikor már kiszabadult a börtönből, de még Bukarestben tartózkodott. Sokan nem értették, miért nem tért azonnal vissza egyházmezejébe. Erre a kérdésre keres és talál választ Denisa Bodeanu tanulmánya: *A Márton Áron szabadon bocsátása utáni első napok krónikája 1955 januárjában „Vall” informátor jelentése nyomán*. Az informátor követte a püspök mindennapi tevékenységeit, miután az állami hatóságok nem engedték azonnal hazatérni. Emberi arcát villantja meg a püspöknek, aki szabadon bocsátását követően kissé bizonytalan, nem tudja, mire vélni a kommunisták e lépését, de kegyelmet és kegyet tőlük nem kér.

Fustel de Coulanges (1830–1889) francia történétíró meggyőződéssel vallotta, hogy a történettudomány a dokumentumok egészséges értelmezése által jön létre. A történelmet a megfigyelés és a tények tudományának tartotta, s hevesen elutasított mindenféle elméletgyártást vagy szintézist. Coulanges működése óta nemcsak a történettudomány, hanem a katolikus történetírás is hatalmas utat járt be. A pozitívista elemeken túllépve jelen kötet nemcsak jó példája a módszeres forrásfeltárásnak, hanem izgalmas olvasmány is, amelyből nem csupán egy ember, egy püspök élete, működésének egyes mozzanatai ismerhetők meg, hanem több évtized emberpróbáló viharai. Mindezek faragták a „főhöst”, Márton Áront olyanná, akit nem ember bar-kácsolta érdekek, hanem biztos értékrend vezérelt.

Fabian Róbert-Donát